

Rumantsch grischun procura per irritaziuns

La conquista da la scola populara n'è betg reussida

DA RUEDI LÄMMLER / MC

■ **La lingua cuminaivla rumantsch grischun creada avant 30 onns irritescha e provotgescha anc adina entaifer la pli pitschna minoritad linguistica da la Svizra, tar ils Rumantschs. Era suenter l'impurtanta decisiun politica per ina convivenza da rumantsch grischun ed idioms en scola populara procura la tematica vinavant per chaus cotschens.**

Las dispittas èn apparentamain intensivassas e senza fin. Il linguatg da scrittira rumantsch grischun n'ha betg mo separà buns amitgs e vischins, ella ha schizunt chaschunà foss entaifer las famiglias. Periclitada n'è apparentamain betg mo la pasch linguistica, mabain era la pasch sociala. Il parlament chantunal ha reagì l'entschatta december, betg l'ultim per calmar ils chaus chalirads e per restabìlir la pasch.

En ina decisiun remartgabla ha il cussegl grond decidì d'edir ils meds d'instrucziun per las scolas popularas en las regiuns rumantschas en l'avegnir betg pli mo en rumantsch grischun, mabain er en ils tschintg idioms. Cun questa decisiun ha il parlament chantunal revocà sia decisiun da 2003 d'edir ils meds d'instrucziun suletta-main en rumantsch grischun.

Microcosmos linguistic

La situaziun en il microcosmos linguistic dal Grischun è caracterisada en il mument d'ina tscherta babilonia. La suletta gasetta rumantscha dal di – La Quotidiana – che festivescha quels dis ses 15avel anniversari illustrescha questa varietad linguistica. Ella publitgescha numnadamain tant en ils tschintg idioms rumantschs sco en rumantsch grischun. Ils inserats ord las regiuns rumantschas cumparan en rumantsch, ils inserats sur-regiunals en tudestg.

Entaifer la multifariadad linguistica dals Rumantschs duai il rumantsch grischun servir sco lingua da punt e gidar il rumantsch a dapli preschientscha en il mintgadi, stgaffir identitad e rinforzar la quarta lingua da la Svizra.

L'idea da metter ils tschintg idioms sut il tetg dal rumantsch da scrittira unificà saja «in salto enavos», manajan ils critichers indignads. Tuttina ha la decisiun calmà in zichel la situaziun plain tensiun. I saja vegnì ruassaivel, il conflict davart il rumantsch grischun saja daven-tà extremamain greviant, ha ditg cusseglier guvernativ *Martin Jäger* vers la sda.

«Il bun spiert da Laax»

Rumantsch grischun en scola saja adina stà in tema ordvart delicat e spinus, accentuescha *Andreas Gabriel* da la Lia Rumantscha. Da las passa 30 vischnancas che avevan decidì a favur dal rumantsch grischun sco lingua d'alfabetisaziun en las scolas è en il fratemp inz mez tozzel returnà tar ils idioms.

Ina excepziun è Laax, nua che la radunanza communal ha decidì cleramain da restar tar il rumantsch grischun en scola. La schurnalista *Maria Cadruvi* da Pro rumantsch che s'engascha en favur dal linguatg unificà spera che «il bun spiert da Laax» sa manifesteschia er en autras vischnancas rumantschas.

Nagina midada da paradigma

La reconquista da la scola entras ils idioms signifitgescha dentant betg ina midada da paradigma en la politica da linguas dal chantun Grischun e da la confederaziun. La confederaziun applitgescha gia dapi 1986 il rumantsch grischun sco lingua uffiziala, il chantun Grischun dapi 2001. Quai vegnia a restar uschia, punctuescha cusseglier guvernativ *Martin Jäger*.

Las Rumantschas ed ils Rumantschs vegnian a vegnir confruntads en ils proxims 50 onns tant cun lur idiom local sco cun il rumantsch grischun. Il chantun haja dentant ni ils daners ni las capacitads da translaziun per edir tut ils meds d'instrucziun en ils idioms. Almain a moda passiva duain tut las scolaras ed ils scolars vegnir confruntads e famigliarissads cun il rumantsch grischun.

Sumegliant al tudestg da scrittira

Nagina influenza ha il conclus dal cussegl grond sin las medias. *Mariano Tschuor*, il directur da Radiotelevisiun Svizra rumantscha RTR, pleda d'ina

«clera strategia» da sia chasa. La pli pitschna chadaina entaifer la SSR emetta tant en rumantsch grischun sco en ils idioms.

Rumantsch grischun vegn applitgà en las novitads sco lingua da scrittira legida, sumegliant al linguatg da scrittira tar las emissiuns da novitads da radio DRS. Tenor *Tschuor* haja RTR fatg cun questa repartiziun bunas experiencias e quai tant tar ils collavuradors sco tar il publicum.

Guido Jörg, il gestiunari da l'Agentura da novitads rumantscha anr, di che il rumantsch grischun vegnia utilisà là nua che ina publicaziun s'adresseschia a l'entira Rumantschia. Ils text che derivian da la regiun e sajan destinads primarmain per la regiun cumparian en l'idiom correspondent.

Malgrà la retirada en scola: Franar il rumantsch grischun na possian ins betg. En nagin dals idioms vegnia numnadamain publitgà en il mument tant sco en rumantsch grischun. Er il mund digital sa serva dal linguatg da tetg e punt rumantsch grischun. «Microsoft Office Rumantsch» datti mo en rumantsch grischun.

En las scolas rumantschas duain tant il rumantsch grischun sco ils idioms avair plaz.

FOTO A. BALZARINI